

havde staaet fast paa den værdige Frederik IV Grundvold, gik ogsaa sin Vej strax efter.

Admiralitetet havde laveret forsigtigere end Generalitetet og holdt sig udenfor den virksomste Skudafstand. Det lod den (civile) Oversekretær Rosenkrantz, der jo tillige var Medlem af Statsraadet, ofre sig sammen med Schack Rathlou og nøjedes med yderligere at ofre sit yngste (ogsaa civile) Medlem, Konferensraad Lunding.

Efter nogen Forsinkelse paa Grund af Krigstilstanden med Sverige 1788 begyndte Extrasessionerne, efter foran nævnte Paragraf 12, ved Slutningen af 1789, og de varede henved tre Aar. Af Holms Fremstilling faar man det Indtryk, at Colbjørnsen ledede de langvarige og eminent betydningsfulde Sessioner over hele Landet; men Forholdet var dette, at han kun en kort Tid i Begyndelsen ledede disse i det østlige Midtjylland sammen med Wildenradt. Colbjørnsen og Reventlow nærede den dybeste Mistro til Godejernes Behandling af deres Bønder, og de synes at have ventet, at Extrasessionerne skulde bringe store Misligheder for Dagen. Helt ubegrundet var Mistroen vel ikke, men den var dog alt for overdreven, og i de Egne, hvor Colbjørnsen deltog, fremkom der saa godt som intet slemt, saa at Colbjørnsen maa have skønnet, at han meget vel kunde overlade Wildenradt alene dette utroligt opslidende Arbejde, der ogsaa hurtigt nedbrød denne udmærkede Mand. Efter hans Død i December 1790 overtog en anden tidligere Udskrivningschef, Kammerherre Driberg, Arbejdet, gennemførte det paa fortrinlig Maade og lagde Grunden til Værnepligtsanordningernes Udformning og Gennemførelse for en lang Fremtid.

2.

Baun og Vidiebrand.

Af C. Klitgaard.

Rundt om i Landet findes et stort Antal Bakker og Høje med Navne som Bavnehøj, Baalbakke, Baalhøj, Vagthøj o. l., vel almindeligvis mindst én i hvert Sogn. Det er som Regel næppe Høje, som har faaet Navnet, fordi man der afbrændte Valborgblus eller St. Hansblus, thi saadanne Blus optændtes jo saa at sige ved hver Landsby i Sognet, ligesom Tilfældet er endnu; men derimod er Bavnehøjene og Baalbakkerne Minder om Fortidens

Folkevæbningssystem, og Bavnens Benyttelse som Alarmerings-signal ophørte da ogsaa først helt, da i forrige Aarhundrede Telegraf- og Telefonforbindelser gjorde den overflødig.

Det vides, at den norske Konge Haakon Adelstensfostre organiserede et Kystforsvar, til hvilket blandt andet hørte Bavner, der skulde tændes, naar der skete fjendtlige Anfald, og paa denne Maade kunde Hærbud i Løbet af 7 Dage naa fra Norges Sydspids til de nordligst beboede Egne. Der er vel ingen Grund til at tvivle om, at vi ogsaa ved samme Tid her i Landet har haft et lignende Bavnesystem, maaske fortrinsvis i Kystegnene, der jo var mest udsatte for pludselige Anfald fra fjendtlig Side; men Bavne- og Baalhøjenes Beliggenhed ogsaa inde i Landet viser, at Systemet i hvert Fald senere er blevet fuldt gennemført, og det stod endnu i fuldt Flor under Krigen 1807—14 for Kystegnenes Vedkommende samt under »Slavekrigen« 1848 for hele Jyllands Vedkommende. Ved Oprettelsen af Kystmilitseren 1801 tog man Kirkeklokkerne til Hjælp ved Alarmeringen; derfor maatte den ordinære Ringning ikke finde Sted i Marts—December fra de Kirker, der laa Kysten nærmere end $2\frac{1}{2}$ Mil; naar man ikke i ældre Tid synes at have anvendt Kirkeklokkerne i dette Øjemed, er Grunden vel den, at Bavnesystemet var det ældste og laa forud for Kirkeklokkernes Tilvejebringelse, samt at det var fyldestgørende.

1428 fik Kong Erik paa Sjællandsfar Landsting i Ringsted Tingsvidne om, at det var gammel Sædvane og Ret, som har været tilforn i Landet, »at naar Fjende kommer for Landet og Bavn brænder og Vidiebrand ginge, hvilken i den Sted hjemme sad og til Lovalder kommen var og før Mand, ham bør at hænge ved sin egen Bjælke«¹. Tingsvidnet antages vel ikke at være Udtryk for, hvad der var gældende Ret i Landet, da f. Eks. Straffebestemmelsen ikke findes i Lovgivningen; men det er Udtryk for et moralsk Krav, og Hængningsstraffen er da tænkt eksekveret efter en Standretsdom under Nødstilstand².

I Tingsvidnet nævnes to Faktorer med Hensyn til Landeværnets Opbud: Bavn og Vidiebrand; af disse er den førstnævnte, som ovenfor omtalt, godt kendt fra Krigene i forrige Aarhundrede, medens Vidiebrand tilhører en ældre Tid, og saa vidt Meddelelsen bekendt, er det ikke oplyst, hvorledes den anvendtes³, ligesom der kun synes at foreligge meget lidt om, hvorledes Forholdet med det almindelige Landeværn i det Hele var.

¹ Danske Magazin V 319.

² Arup i Hist. Tidsskr. 8. R. V 163.

³ Jfr. William Christensen: Dansk Statsforvaltning i 15. Aarh. 289.

Det kan maaske derfor have sin Interesse at høre, hvorledes Landeværnet var organiseret i et vendsysselsk Herred i Begyndelsen af det 17. Aarh., idet denne Ordning vel var af gammel Oprindelse. Ved egenhændig Skrivelse tilsagde Lensmanden paa Sejlstrup Slot, Jørgen Friis, 5. Marts 1611, altsaa kort før Krigserklæringen til Sverige 4. April, »alle Menighederne, som boende er udi Børglum Herred, være sig udi Herredet eller i Birker¹, at de retter dennem, eftersom med første tilsiges at møde ved Børglum Herredsting og da der med deres Vaaben og Værge at lade mønstre; de, som lange eller stakne Bøsser have, Thisaker (s: Dolke), Degen eller Værge, at de møder tilstede dermed; de, som det ikke haver eller formaar, da at lade gore Pigge udi Træstager og dennem vel lade beslaa², med Økse i Haanden eller paa Bæltet hos samme Stage eller Pig. Og skal der ingen være forskaanet enten for gode Mænds Gaarde eller andensteds her udi dette Herred eller Birker, paa det vores Herre og Konnings og Fædrenelands Ulykke kan i saa Maade saa vidt, som muligt er, afværger og forhindres, og deres Hus, Hjem, Hustru og Børn for Overvold kunde forsvares, saa vidt muligt er, hvilket Gud naadeligst afværge, at dersom noget paakom, man da kunde vide visse Steder paa at møde og hos visse Folk, paa det at man ikke skulde løbe om Landet og ikke vide sig nogen visse Steder og Folk, hvorefter de kunde vide sig at rette, som tilforn, stakket siden, sket er; hvorefter sig enhver kan vide at rette og for Skade at tage Vare« (Børglum H. Tgb. 5. Marts 1611).

Af foranstaaende Skrivelse synes at fremgaa, at der kort forinden havde været foretaget en Mobilisering af Landeværnet, som ikke var faldet tilfredsstillende ud. 7. Maj s. A. mødte Jørgen Friis selv paa Børglum Herredsting, der da laa ved Rønnebjerg i Vrejlev Sogn i umiddelbar Nærhed af det fra gammel Tid vigtige Overgangssted over Rønnebjerg (Uggerby) Aa.

Der blev da af menige Herredsmænd samtykt, at Thomas Jensen i Skovsgaard (Volstrup S.) skulde være Hovedsmand (Hofmand) for menige Almue i Børglum Herred³ østen for Rønne-

¹ Børglum Kloster Birk, Vrejlev Kloster Birk og Sæbygaards Birk.

² Disse Pigge, der undertiden i Tingbøgerne ogsaa kaldes »Vendelbopigge«, var maaske et for denne Landsdel særegent Vaaben, og vi genfinder det utvivlsomt i den vendsysselske Kystmilits' Pigge fra 1801 saavel som i Slavekrigsvaabnene heroppe fra. Eksemplarer af begge sidstnævnte Arter findes i Museet i Hjørring, det er Stænger paa et Par Meters Længde med en Jærnpig af ca. $\frac{1}{2}$ Meters Længde paa den ene Ende.

³ Det bestod da af Fureby, Lyngby, Børglum, Vejby, Rakkeby, Sejlstrup, Em, Vraa, Vrejlev og Hæstrup Sogne vest for Rønnebjerg Aa og Taars, Torslev, Skæve, Hørby, Karup, Understed, Volstrup og Albæk ost for Aaen.

bjerg Bro undtagen Taars Sogn; Thomas Jensens Løjtnant blev Peder Christensen i Dvergtved og deres Fænnikfører Jakob Christensen i Langtved. Vest for Rønnebjerg Bro samt i Taars Sogn, men Børglum Sogn undtaget, skulde Hans Christensen i Lie i Vrejlev Sogn være »Hofmand«, Christen Pedersen i Rønnebjerg Løjtnant og Jens Christensen i Em Fænnikfører. Børglum Sogn skulde antagelig staa direkte under Lensmanden paa Børglum Kloster, da Beboerne der var Ugedagstjenere til Klosteret; men Beboerne skulde dog holde Strandvagt, naar det tilkom dem i Omgangen.

Mønstringen af Væbningen fandt derefter Sted ved Tinget 21. Maj, og Ridefogeden til Sejlstrup stod den Dag paa Tinget paa Lensmandens Vegne og paamindede den menige Almue alvorligt, at de med allersomstørste Flid skulde holde Strandvagt¹, naar det dem tilkom, og de skulde vaage ved Stranden Nat og Dag fra en Dags Middag til næste Middag uden nogen Forsømmelse, saafremt de ikke vilde straffes paa Livet, om nogen Ulykke for deres Forsømmelses Skyld paakom. Ligeledes skulde de lade opbygge alle Baal og holde dem ved Magt, og 2 Mænd i hvert Sogn skulde have Indseende med, at Strandvagterne og Baalene holdtes i god Agt.

Endvidere lod Ridefogeden paaminde menige Mænd at holde bedre Vaaben og Værge, end en Del af dem nu var mødt med. De, der var formuende, skulde have en lang Bøsse med en Tisak eller Degen paa Siden, og de, der ikke formaaede det, skulde have en Spidske² og dertil en Tisak eller en Økse paa Bæltet, men ingen maatte møde med Jerntyve³ eller smaa Spyd, som de denne Dag havde gjort. Vilde de ikke efterkomme denne Befaling, skulde de straffes »som Kongens ulydige Mænd«.

23. Juli s. A. stod Ridefogeden atter paa Tinget og »paa det alvorligste strengeligen forholdt, buddede og befalede« menige Mænd, at de holdt alle Baal ved Magt, og de, som af Guds Vejr var nedblæst, skulde med det snarest opbygges igen. De, som havde Vagterne, skulde flitteligen vagte Dag og Nat baade ved Øster- og Vesterstrand, og viste de sig forsømmelige deri, skulde de straffes paa Livet uden al Naade.

I disse Kundgørelser fra Lensmanden og hans Fuldmægtig hører vi ikke nævne nogen Vidiebrand, men dog var denne Faktor ved Opbuddet ikke helt gaaet ud paa hin Tid; den var i

¹ Strandvagt i Ufredstid blev allerede holdt i Middelalderen, som det ses af Dronning Margretes Forordn. af 1396.

² Vel den foranomhandlede »Pig«.

³ ǝ: Fork.

en maaske nok noget ændret Form blevet bevaret i Landets yderste Afkrog, Skagen.

Af denne Bys Raadstueprotokol for 6. Maj 1611 ser vi, hvorledes Øvrigheden i denne Købstad organiserede Kystbevogtningen. Der ansattes en Vagtmester i Østerby, én i Vesterby og én i Højen, og disse skulde sørge for, at der kom Vagtmandskab saavel til Bavnen, der stod mellem Skagen og Højen, som til Stranden, der var inddelt i 3 Distrikter. Vagtmandskabet skulde gaa sammen to og to paa Vagten om Natten, og 2 Borgere fra Vesterby samt 1 fra Østerby og 1 fra Højen skulde vaage ved Baalet fra en Middag til næste Middag. Baalet var Vagtholdets Centrum.

Vagtmestrene skulde ved Hjælp af Byens 4 Rodemestre lade Folkene tilsige til Vagten; men forinden de gik paa Vagt paa Stranden, skulde de melde sig hos Vagtmesteren, saafremt de ikke vilde straffes paa deres Hals¹, og hos Vagtmesteren fik de Paagældende da udleveret »den brændte Stok«² eller »en Stok med et Brænde paa«³, hvilke »Brandstokke«⁴ atter tilbageleveredes Vagtmesteren, naar Dagen brød frem, og Vagten var sluttet.

»Den brændte Stok« er vel nok en Aflægger af »Vidiebranden«; den har altsaa i det 17. Aarh.s Begyndelse været anvendt som en Art Skilt eller Legitimationstegn. Iøvrigt gav Magistraten i Skagen 13. Juli 1612 Ordre til 4 Mænd, at de hver skulde være tilstede med en Hest hos Strandvagten for, hvis det paakrævedes, »straks og hasteligen« at ride op i Landet og give Almuen og Høpmændene⁵ tilkende, om noget Indfald skete fra Fjendens Side.

Man tør vel efter dette gaa ud fra, at Hovedsmændene ved Landeværnet har haft et Brændjern, med hvilket de mærkede de Træstokke, som de udsendte til Folk, naar der skulde ske Opbud af Værnet; derved skabtes en vis Garanti for, at ikke den første den bedste Gavtyv foretog Alarmeringen, — Mærket svarede da til det nutidige Forsvarsministeriums hemmelige Mobiliseringsord. Det forekommer mig mindre sandsynligt, at Vidiebrand har været en Pind brændt i den ene Ende og forsynet med en Vidie i den anden⁶, Vidien er vel den samme som Træpinden.

¹ Raadstuepr. 27. Maj 1611.

² Smst. 29. Juli s. A.

³ Smst.

⁴ Smst.

⁵ Bondernes Anførere.

⁶ Velschow: De institutis militaribus Danorum I 17.